

ПОДАТКОВА СИСТЕМА ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Сітшаєва Л.З., викладач, НАПКБ

У статті розкриті проблеми сучасного стану та шляхи реформування податкової системи України в контексті забезпечення економічного розвитку її регіонів. Здійснено аналіз проекту Податкового кодексу України з точки зору впливу податкових реформ на економічний стан регіонів.

Ключові слова: регіональний розвиток, державна регіональна політика, податкова система, Податковий кодекс.

ВСТУП

Сталий розвиток України як суверенної держави з конкурентоспроможною економікою неможливий без стабільного розвитку кожного її регіону. Ні для кого не є таємницею, що не всі регіони України є однаково потужними за економічними, соціальними, природно-ресурсними показниками. Отже, і не всі регіони мають однакові темпи соціально-економічного розвитку. Це явище є характерним не тільки для нашої країни. Уряди багатьох країн вже впродовж тривалого часу намагаються посилити міжрегіональні економічні зв'язки, усунути диспропорції в розвитку регіонів, усвідомлюючи роль регіонального розвитку в контексті економічного розвитку всієї країни.

Уперше за 19 років незалежності в Україні на розсуд громадськості був запропонований проект Закону України «Про основи державної регіональної політики» [1], який визначає в законодавчому порядку мету, принципи здійснення, пріоритети, засоби та інструменти реалізації державної регіональної політики. Саме завдяки цьому законодавчому акту стає можливим створення виваженої концепції регіональної економічної політики, яка б враховувала останні реформи в податковій системі України.

Слід зазначити, що реформуванню податкової системи в контексті розвитку економіки регіонів недостатньо приділяється уваги з точки зору теоретичного, методичного та практичного висвітлення цього питання.

Окремі аспекти вдосконалення системи оподаткування в своїх працях висвітлювали В. Вишневський [2], А. Соколовська [3], В. Геєць [4], В. Федосов [5], В. Опарін [5], В. Суторміна [6], Л. Шабліста [7], П. Мельник [8], О. Василик [9], С. Юрій [10].

Теоретичні засади регіонального розвитку та регіональної політики відображено у наукових дослідженнях багатьох вітчизняних вчених, зокрема З. Варналія [11], О. Паламарчука [12], О. Шаблія [13], С. Писаренко [14], Ф. Заставного [15], Є. Бойка [16], В. Поповкіна [17].

Але взаємозв'язок податкових та економічних процесів на регіональному рівні, тобто вплив податків на економічний розвиток регіону висвітлено лише в роботах кількох вчених — В. Кравченка [18], Л. Тарангул [19], С. Джигалова [20] — що свідчить про необхідність подальшого дослідження цієї науково-теоретичної проблеми.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Розробка цілісної концепції регіональної економічної політики України повинна базуватися на теоретичних положеннях і практичних рекомендаціях реформування податкової системи як складової економічного розвитку регіонів. Метою цієї статті є визначення місця і ролі системи оподаткування в розвитку економіки регіонів, виявлення особливостей та факторів впливу системи оподаткування на економічний розвиток регіонів у світлі останніх подій в законодавчому та політичному просторі.

РЕЗУЛЬТАТИ

Термін «регіональний розвиток» як засіб розвитку всієї країни почав формуватися в двадцятому сторіччі, коли уряди соціалістичних та капіталістичних країн розглядали розвиток країни та всіх її регіонів з точки зору галузевого підходу. Але з часом такий підхід зазнавав змін. Тому що окремі галузі господарства в 1950-1960-х роках опинилися в кризовому стані (вугледобувна, металургійна, автомобільна) і їм була потрібна фінансова підтримка. Наприкінці двадцятого сторіччя ця політика довела свою неефективність і на зміну їй з'явився підхід, орієнтований на «регіональний розвиток». Суть цього підходу полягала у формуванні сприятливих умов для розвитку регіону, та не окремих галузей господарства.

За своєю суттю термін «регіональний розвиток» є концепцією більш економічною, ніж адміністративною чи політичною. В розділі загальних положень проекту Закону України «Про основи державної регіональної політики» дається наступне визначення цього поняття: регіональний розвиток — процес соціальних, економічних, екологічних, гуманітарних та інших змін у регіонах.

Протягом багатьох років є загальновідомим той факт, що деякі регіони України мають значно повільніший економічний розвиток, ніж інші. Показники економічного розвитку регіонів України є цьому підтвердженням.

Наприклад, серед регіонів найбільший приріст промислового виробництва відбувся у Закарпатській (38,7%), Дніпропетровській (25,4%), Полтавській (23,1%), Волинській (21,6%), Кіровоградській (16,6%), Донецькій (15,5%) областях, у той час, як цей показник для всієї України складає 12%. Разом з тим, у кількох областях України цей показник не тільки не досяг загального рівня країни, але і навіть зменшився у порівнянні з його значенням у відповідному періоді 2009 року: Івано-Франківська (-13,5%), Сумська (-9,7%), Чернівецька (-5,9%), Вінницька (-4,4%), Херсонська (-2,6%) [21].

Приріст виробництва валової продукції сільськогосподарства у січні-червні 2010 року по всій Україні складає 3,4%, проте лише шість областей мають найвищі показники приросту: Черкаська (30,7%), Донецька (10,2%), Дніпропетровська (5,7%), Харківська (5,2%), Запорізька (4,2%) області. Тринадцять областей не досягли загальноукраїнського рівня та ще шість мають негативні темпи зростання [21].

Існує також велика різниця в інвестиційній привабливості регіонів для іноземних інвестицій. Найвищий інвестиційний рейтинг протягом багатьох років має м. Київ (на 1 квітня 2010 року прямі іноземні інвестиції на одну особу склали 7096,8 дол. США, приріст до початку року склав 187,1 млн. дол. США), а також Дніпропетровська, Вінницька, Волинська, Миколаївська області. Водночас питома вага у загальному обсязі іноземних інвестицій 6 регіонів становить менше 1% [21].

Якщо аналізувати показники сфери зовнішньоекономічної діяльності, можна також виділити низку потужних областей України. Наприклад, за коефіцієнтом покриття експортом імпорту у січні-травні 2010 року безумовним лідером є Донецька область з найбільшим значенням показнику — 4,89. Приблизно однаковий рівень за цим показником мають такі області, як Луганська (2,78), Полтавська (2,75), Запорізька (2,51), АР Крим (2,23), Херсонська (2,16), Миколаївська (1,91), Вінницька (1,86), Сумська (1,84), Кіровоградська (1,81), Дніпропетровська (1,48), Черкаська (1,29). Дев'ять областей навіть не досягли загального показника в Україні — 0,9 [21].

Таким чином, аналіз наведених вище показників дозволяє зробити наступні висновки щодо економічного розвитку регіонів:

1) більшість регіонів України мають низький рівень конкурентоспроможності й привабливості для іноземних інвестицій;

2) наявні значні регіональні диспропорції, які стримують економічне зростання всієї країни;

3) помітне значне послаблення міжрегіональних економічних зв'язків;

4) деякі регіони мають дуже складні економічні проблеми.

Вирішення всіх цих проблем потребує нової державної регіональної політики, відповідних змін у нормативно-правовому полі, але також чіткого розмежування повноважень бюджетів: державного і місцевих.

Головною метою державної регіональної політики є забезпечення високого рівня якості життя людини незалежно від місця її проживання, через забезпечення територіально цілісного та збалансованого розвитку України, інтеграції регіонів в єдиному політичному, правовому, інформаційному та культурному просторі, максимально повного використання їх потенціалу з урахуванням природних, економічних, історичних, культурних, соціальних та інших особливостей, підвищення конкурентоспроможності регіонів та територіальних громад [22].

В розділі 8 «Ресурсне забезпечення реалізації державної регіональної політики» Концепції державної регіональної політики одним з пунктів фінансового забезпечення реалізації державної регіональної політики є: удосконалення податкової системи держави, для забезпечення прогнозованого та стабільного фінансування адміністративно-територіальних одиниць усіх рівнів адміністративно-територіального устрою [22].

Отже, ключовим завданням державної регіональної політики на сучасному етапі має бути подолання регіонального дисбалансу, економічних проблем розвитку регіонів завдяки ефективному використанню податкового механізму.

Безперечно подальший економічний розвиток України та всіх її регіонів можливий за умови розбудови прогнозованої, ефективної та дієвої податкової системи. Тільки збалансована система оподаткування є одним із ключових факторів зростання виробництва, інвестиційної активності та зайнятості.

На сьогоднішній день, вітчизняна система оподаткування має дуже багато проблем та суперечностей функціонування.

Українська податкова система була всесвітньо визнана як одна з найбільш складних і найменш ефективних не тільки серед країн європейського регіону.

У рейтингу податкових систем Paying Taxes 2010, підготовленому Світовим банком спільно з PriceWaterhouseCoopers, Україна посіла 181 місце зі 183 досліджуваних країн [23]. За даними дослідження, середньостатистичне українське підприємство протягом року сплачує 147 податків та платежів, що є найгіршим показником у світі — 183 місце (табл. 1).

Ці показники свідчать про те, що український уряд в реалізації системи оподаткування віддає перевагу фіскальній функції податків, ніж стимулюючій.

Саме тому в 2009 році значно зменшився рівень ділової активності в Україні та окремих її регіонів, разом з цим і погіршилася динаміка обсягів виробництва промислової та сільськогосподарської продукції, інвестицій, експорту товарів.

Отже, усвідомлюючи нагальність і необхідність проведення податкової реформи, Президент України поставив перед Урядом завдання розробити та подати до парламенту проект Податкового кодексу України, що було зроблено в першій половині червня. Є очевидним, що без наявності такого базового нормативно-правового акта вітчизняна податкова система й надалі характеризуватиметься нестабільністю та численними законодавчими суперечностями, що гальмує її фіскальну та регуляторну функції.

Проект Податкового кодексу України [24] містить у собі кілька пунктів, реалізація яких може дуже вплинути на економічний розвиток регіонів України.

Таблиця 1

Сприятливість податкових систем країн світу

Країна	Кількість платежів	Затрачений час, год.	Навантаження на прибуток, %	Рейтинг
Данія	9	135	29,2	13
Канада	9	119	43,6	28
Швеція	2	122	54,6	42
Латвія	7	279	33	45
Франція	7	132	65,8	59
США	10	187	46,3	61
Грузія	18	387	15,3	64
Німеччина	16	196	44,9	71
Греція	10	224	47,4	76
Болгарія	17	616	31,4	95
Росія	11	320	48,3	103
Азербайджан	22	376	40,9	108
Чехія	12	613	47,2	121
Угорщина	14	330	57,5	122
Японія	13	355	55,7	123
Китай	7	504	63,8	125
Аргентина	9	453	108,1	142
Румунія	113	202	44,6	149
Бразилія	10	2600	69,2	150
Польща	40	395	42,5	151
Індія	59	271	64,7	169
Україна	147	736	57,2	181
Білорусь	107	900	99,7	183

Джерело: Paying Taxes 2010: The global picture / PricewaterhouseCoopers, World Bank Group. — Washington, D.C., 2009. — Р. 77-88.

Зокрема, місцевим органам влади надаватиметься право встановлювати додаткову ставку до основної ставки податку на прибуток, що може створити ризик зниження надходжень даного податку до місцевих бюджетів та викликати внутрішню податкову конкуренцію між регіонами України [25].

Також в проекті Податкового кодексу фіскальна ефективність єдиного податку суттєво знижується через звільнення від оподаткування та зниження ставок єдиного податку для юридичних осіб.

Сьогодні фінансовою базою місцевих бюджетів відповідно до Бюджетного кодексу України [26] є три групи податків:

1) загальнодержавні податки місцевих бюджетів (закріплені податки) — податок з доходів фізичних осіб, єдиний податок та інші;

2) загальнодержавні податки (власні податки) — плата за землю, податок із власників транспортних засобів та інші;

3) місцеві (ексклюзивні) податки — місцеві податки та збори.

Таким чином, єдиний податок є закріпленим податком доходної частини бюджетів місцевого самоврядування, отже рішення про звільнення від оподаткування та зниження ставок єдиного податку для юридичних осіб додатково зменшить фінансове забезпечення окремих регіонів.

Чинна система бюджетно-податкових відносин в Україні має цілу низку недоліків, на подолання яких і мають бути спрямовані реформи уряду.

По-перше, це низька зацікавленість органів місцевої влади у формуванні сприятливого підприємницького середовища. Серед вагомих загальнодержавних податків, закріплених за місцевими бюджетами, є лише податок з доходів фізичних осіб (77,2 % у структурі доходів місцевих бюджетів за підсумками 2009 року) та єдиний податок СПД, що обрали спрощену систему оподаткування, обліку та звітності (3,1 %). Обидва вони належать до доходів, що враховуються при визначенні розміру міжбюджет-

жетних трансфертів, згідно пункту 1 статті 64 Бюджетного кодексу України [26]. Отже, місцеві органи влади не мають стимулів для формування сприятливого інвестиційного клімату, активізації економічної діяльності на їх території, створення нових робочих місць, оскільки збільшення доходів від сплати податку на доходи фізичних осіб чи єдиного податку буде наслідком зменшення міжбюджетного трансферту і не вплине на обсяг фінансових ресурсів відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Що стосується доходів від сплати податку на прибуток підприємств, вони не пов'язані з місцевими бюджетами, отже органи місцевої влади також не мають стимулів для розвитку середнього та великого бізнесу і сприяння в підвищенні його рентабельності.

По-друге, це відсутність в органів місцевої влади стимулів до активної реалізації фіскального потенціалу відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Це пов'язано з тим, що підвищення фіскальної ефективності загальнодержавних податків суттєво не впливає на доходи місцевих бюджетів. Місцеві органи влади не мають зацікавленості в стимулюванні податкового потенціалу регіону.

По-третє, це відсутність на місцевому рівні податків, збір яких би відчутно впливав на дохідну частину бюджету адміністративно-територіальної одиниці. Органи місцевого самоврядування мають право встановлювати місцеві податки і збори, але вони характеризуються незначним обсягом надходжень. До місцевих податків і зборів, згідно чинному податковому законодавству, належать податки (комунальний, рекламний) і 12 зборів. В структурі надходжень від місцевих податків і зборів найбільшу частку мають ринковий збір і комунальний податок (табл. 2).

Таблиця 2

Структура надходжень від місцевих податків і зборів в Україні в 2007-2009 роках, %

Назва місцевого податку (збору)	Частка місцевого податку (збору) у їх загальному обсязі, %		
	2007	2008	2009
Ринковий збір	59,9	60,4	63,3
Комунальний податок	23	21	19,3
Податок з реклами	7,1	8	6,2
Збір за паркування автотранспорту	3,5	4,9	3,7
Збір за видачу дозволу на розміщення об'єкта торгівлі та сфери послуг	3,8	3,6	3,5
Збір за право використання місцевої символіки	2,3	2,7	2,6
Інші податки і збори	0,4	0,4	0,4
Усього	100	100	100

Джерело: Дані Державної податкової адміністрації України. — [Електронний ресурс]. — Спосіб доступу — <http://www.sta.gov.ua>

Витрати на адміністрування деяких місцевих податків перевищують надходження (збір за участь у бігах на іподромі, збір за виграш на бігах, збір з осіб, які беруть участь у грі на тоталізаторі на іподромі, збір за право проведення кіно- і телезйомок, збір з власників собак), збереження інших є економічно не обґрунтованим (збір за видачу ордеру на квартиру), а окремі потребують реформування з метою оптимізації податкової бази (курортний збір, збір за проведення місцевих аукціонів, конкурсного розпродажу і лотерей, збір за право використання місцевої символіки).

В розділі XII. «Місцеві податки і збори» проекту Податкового кодексу України [24] пропонується запровадити замість 14 лише 5 місцевих обов'язкових платежів: одного податку (податку з реклами) та чотирьох зборів (збору за здійснення деяких видів підприємницької діяльності, туристичного збору, збору за місця для паркування транспортних засобів та ринкового збору). Два останні діятимуть до 31 грудня 2013 року і рішення щодо їх встановлення прийматиметься місцевою радою.

Введення податку на нерухомість є досить раціональним заходом в підвищенні обсягів надходжень до податкової системи місцевого рівня. Податок на нерухомість існує в більшості країн Європейського союзу та в Росії.

Наприклад, у Польщі податок на нерухомість щороку визначається міністром фінансів і затверджуються місцевими органами влади. Річні ставки різняться за типом нерухомості (жила, торгівельна нерухомість чи земельні ділянки під торгівлю об'єкти).

Власник нерухомості, наприклад у Франції, сплачує податок на проживання і податок на майно. Обидва вони належать до місцевих податків. Податками обкладаються як фізичні, так і юридичні особи. Тому місцеві органи влади так само мають сплачувати за приміщення підприємства, де вони знаходяться, територіальний економічний податок. Податок на проживання сплачується у тому випадку, коли власник постійно проживає у своєму будинку. Прибуток особи, яка володіє майном, впливає на суму податку, що сплачують. Податок на проживання сплачується щорічно, якщо людина постійно мешкає у будинку на період 1 січня (кожного року). Податок на майно відраховується у випадку, коли особа володіє майном на суму від € 790 000 (сума встановлена з 1 січня 2010 року). У відсотках сума податку на майно коливається від 0% (якщо майно на суму, меншу за 790 000 євро) до 1,8% (якщо майно на суму більшу, ніж 16.540 мільйони євро). Фіскальна ефективність цього податку є

дуже високою при низьких ставках та незначному податковому тиску на платників. Франція — єдина країна (у межах Європейського Союзу), в якій існує податок на майно.

У Норвегії та Ліхтенштейні введений схожий вид податку, але він відрізняється від французького. У Швейцарії обкладають податком на рівні кантонів (до складу федеральної держави Швейцарія входять 26 кантонів — адміністративно-територіальних одиниць), але він є меншим, у порівнянні з французьким.

Введення в дію податку на нерухоме майно в Україні мало би стати важливим засобом зміцнення бази власних доходів місцевих бюджетів усіх рівнів. Закріплення податку на нерухомість за місцевими органами самоврядування, як свідчить зарубіжний досвід, могло би створити додаткове джерело податкових надходжень до місцевих бюджетів. Але з остаточного варіанта проекту Податкового кодексу його було виключено.

Перерозподіл деяких податків на користь місцевих бюджетів навіть у середньостроковій перспективі є майже неможливим. Раціональним, як вважають більшість економістів і фахівців в сфері оподаткування, видається перехід на зв'язану модель податкової системи [25]. Сутність цієї моделі полягає в закріпленні за місцевими бюджетами частки загального обсягу національних податків, яка не буде враховуватися при розрахунку міжбюджетних трансфертів.

Податки, на збір яких місцеві органи самоврядування здійснюють дуже слабкий вплив (наприклад, податок з доданої вартості), мають залишатися виключно «централізованими» податками.

На наш погляд, найефективнішим заходом для стимулювання діяльності органів місцевої влади в підтримці податкового потенціалу відповідної адміністративно-територіальної одиниці, є закріплення за місцевими бюджетами 50 % податку на прибуток підприємств. Це рішення сприятиме зростанню надходжень даного податку та покращення податкового середовища для ведення бізнесу.

Також значний вплив на інтерес місцевих органів влади в розвитку малого підприємництва мало би виключення єдиного податку з доходів, що враховуються при розрахунку трансфертів.

Реалізація таких заходів в процесі реформування системи оподаткування на місцевому рівні дозволить сформувати належну фінансову базу для соціально-економічного розвитку регіонів. Як результат, між активністю місцевих органів влади у фіскальній ефективності податків та інвестиційною привабливістю окремих територіальних одиниць виникне пряма залежність, яка і забезпечить високі показники податкового потенціалу регіону.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз дозволяє зробити такі висновки.

Враховуючи наявність значних диспропорцій в соціально-економічного розвитку регіонів України, можна визначити ключовий пріоритет в діяльності уряду країни, це вирівнювання економічного розвитку регіонів через ефективне використання податкового механізму, яке дозволить подолати не лише економічний розрив, але і політичну дезінтеграцію в державі.

В рамках цього дослідження були виявлені недоліки чинного податкового законодавства та проблеми в функціонуванні податкової системи України, що дає змогу сформулювати можливі підходи до розв'язання двох взаємопов'язаних проблем: фіскальної ефективності місцевих і загальнодержавних податків та зменшення рівня ділової активності й інвестиційної привабливості окремих регіонів.

Аналітичний огляд розділів проекту Податкового кодексу, які стосуються податків, що забезпечують дохідну частину місцевих бюджетів, не тільки показав наявність суттєвих недоліків податкової реформи, яка може відбутися з прийняттям поточної редакції Податкового кодексу, але і дає змогу визначити пріоритетні цілі в її проведенні.

По-перше, це створення стимулів для місцевих органів самоврядування щодо посилення фіскальної ефективності місцевих і загальнодержавних податків (наприклад, в вигляді 50 % податку на прибуток підприємств на користь місцевого бюджету), з метою збільшення податкових надходжень до бюджетів місцевого рівня та, як результат, посилення економічної потужності регіонів.

По-друге, це зміцнення фінансової потужності регіонів за рахунок реформування системи оподаткування через впровадження нових податків та зборів або оптимізації механізму оподаткування чинних податкових платежів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Проект Закону України «Про основи державної регіональної політики». — [Електронний ресурс]. — Спосіб доступу — <http://www.minregionbud.gov.ua>.
2. Налогообложение: теории, проблемы, решения / В.П. Вишнеvский, А.С. Веткин, Е.Н. Вишнеvская и др.; под общ. ред. В.П. Вишнеvского. — Донецк: ДонНТУ, ИЭП НАН Украины, 2006. — 504 с.
3. Соколовська А.М. Податкова система України: теорія та практика становлення. — К.: НДФІ, 2001. — 372 с.
4. Кризові явища у світовій економіці та антикризова політика України / В.М. Геєць, О.І. Барановський, Ю.В. Василенко, Т.П. Вахненко, С.О. Кораблін; НАН України. Ін-т екон. прогнозування. — К., 2002. — 76 с.
5. Податкова система України. / В.М. Федосов, В.М. Опарін, Г.О. П'ятаченко та ін.; за ред. В.М. Федосова. — К.: Либідь, 1994. — 464 с.
6. Суторміна В.М., Федосов В.М. Держава — податки — бізнес. — К.: Либідь, 1998. — 235 с.

7. Шаблиста Л.М. Податки як засіб структурної перебудови економіки. — К.: Ін-т економіки НАНУ, 2000. — 219 с.
8. Мельник П.В. Податкова система України: Практикум. — Ірпінь: Академія ДПС України, 2005 — 256 с.
9. Василик О.Д. Податкова система України: Навч. пос. — К.: ВАТ «Поліграфкнига», 2004. — 93 с.
10. Фінанси: підручник / С.І. Юрій, В.М. Федосов, Л.М. Алексєнко, І.В. Зятковський, О.П. Кириленко. — К.: Знання, 2008. — 611 с.
11. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: Монографія. / За ред. З.С. Варналія. — К.: НІСД, 2007. — 820 с.
12. Кластеризація економіки як чинник підвищення регіональної конкурентоспроможності / О.М. Паламарчук, Г.М. Паламарчук // Вісн. ін-ту економіки та прогнозування. — 2007. — №1. — С. 59-60.
13. Актуальні питання методології і теорії макрорегіоналізації України / О.І. Шаблій // Укр. геогр. журн. — 1999. — №1. — с. 15-18.
14. Регіональна політика в період ринкової трансформації / С.М. Писаренко // Соц.-екон. дослідж. в перехід. період. Україна в ХХІ ст.: концеп. та моделі екон. розв.: Щорічник наук. пр. — 2001. — Вип. 23. — С. 351-359.
15. Проблеми депресивності в Україні (соціально-економічної, екологічної, демографічної): Моногр. / Ф. Заставний; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. — Л., 2006. — 348 с.
16. Бойко Є.І. Організаційно-економічне та фінансове забезпечення структурних реформувань промисловості регіону / Є.І. Бойко, В.Б. Войцеховський, М.П. Горин, В.С. Коломийчук. — К.: Укр-медкнига, 2000. — 34 с.
17. Поповкін В.А. Регіонально-цілісний підхід в економіці. / В.А. Поповкін. — К.: Наук. думка, 1993. — 219 с.
18. Макогон Ю.В., Ляшенко В.І., Кравченко В.О. Регіональні економічні зв'язки і вільні економічні зони. / Макогон Ю.В., Ляшенко В.І., Кравченко В.О. — Донецьк, 2004. — 512 с.
19. Оподаткування та регіональний розвиток (теорія і практика) : монографія / Л.Л. Тарангул; Держ. податк. адміністрація України. Акад. держ. податк. служби України. — Ірпінь: [б. и.], 2003. — 284 с.
20. Система оподаткування та її вплив на соціально-економічний розвиток і фінансове забезпечення регіону : автореф. дис. канд. екон. наук. 08.04.01 / С.О. Джигалов; Нац. акад. держ. податкової служби України. — Ірпінь, 2006. — 19 с.
21. Соціально-економічний розвиток України (регіональний розріз) за січень-червень 2010 року. — [Електронний ресурс]. — Спосіб доступу — <http://www.ukrstat.gov.ua>.
22. Концепція державної регіональної політики. — [Електронний ресурс]. — Спосіб доступу — <http://www.minregionbud.gov.ua>.
23. Paying Taxes 2010: The global picture / PricewaterhouseCoopers, World Bank Group. — [Електронний ресурс]. — Спосіб доступу — <http://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/download-order.jhtml>.
24. Текст проекту Податкового кодексу України від 15.06.2010/Офіційний веб-сайт Верховної Ради України, Законопроекти. — [Електронний ресурс]. — Спосіб доступу — http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4.
25. Пріоритети реформування податкової політики України: як перейти від фіскалізму до стимулювання ділової активності? — К.: НІСД, 2010. — 80 с.
26. Текст Бюджетного кодексу України від 21.06.2001 № 2542-III/Офіційний веб-сайт Верховної Ради України, Законопроекти. — [Електронний ресурс]. — Спосіб доступу — <http://zakon.rada.gov.ua>.